

PALEO-AKTUEEL

Het Groninger Instituut voor Archeologie presenteert zijn onderzoek

31

VOORUIT ROEIEN DOOR ACHTERUIT TE KIJKEN

Essays over honderd jaar archeologie aan de
Rijksuniversiteit Groningen en de toekomst
van de archeologie

Met de jaarlijkse uitgave van *Paleo-aktueel* geven de medewerkers en studenten van het Groninger Instituut voor Archeologie inzicht in een deel van het lopende onderzoek van het instituut.

Aan dit nummer werkten mee: Stijn Arnoldussen, Peter Attema, Remco Bronkhorst, Nathalie Brusgaard, René Cappers, Youri van den Hurk, Lidewijde de Jong, Paula Kalkman, Angelique Kaspers, Martijn van Leusen, Maarten Loonen, Arnoud Maurer, Annet Nieuwhof, Johan Nicolay, Hans Peeters, Iris Rom, Annette Scheepstra en Frits Steenhuisen.

Redactie: Flip Kramer (coördinatie), Elisabeth van 't Lindenhout & Daan Raemaekers

Vormgeving en omslagontwerp: Siebe Boersma

Correctie Engelse samenvattingen: Suzanne Needs-Howarth

Foto omslag: het Archeologisch Monumentaal Reservaat (AMR) Ezinge met bebouwing, gezien vanuit het westen Foto W. Dijkstra. Zie artikel Veenman.

ISBN 9789493194328

ISSN 1572-6622

Website: www.paleo-aktueel.nl

Adres van de redactie

Rijksuniversiteit Groningen
Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
Poststraat 6 9712 ER Groningen
Tel.: 050 363 6712
gia@rug.nl

Adres van de uitgever

Barkhuis Publishing
Kooiweg 38 9761 GL Eelde
Tel. 050 3080936 fax 050 3080934
info@barkhuis.nl www.barkhuis.nl

**rijksuniversiteit
groningen**

**groninger instituut
voor archeologie**

© GIA. Inlichtingen:

www.rug.nl/let/onderzoek/onderzoekinstututen/gia/publications

Paleo-aktueel 31

Rijksuniversiteit Groningen / Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
University of Groningen / Groningen Institute of Archaeology
& Barkhuis Publishing
Groningen, 2021

Inhoud

VOORWOORD Daan Raemaekers	VII
VAN <i>TOMB RAIDER</i> NAAR DE TOEKOMST: DE ONTWIKKELING VAN EEN ARCHEOLOGISCHE TENTOONSTELLING Anne Ponten	1
VAN POEP TOT PIT. BRUGGEN SLAAN TUSSEN WETENSCHAP EN SAMENLEVING Douwe van der Tuin & Anita Brongers-Warmelink	9
ARCHEOLOGIE VOOR SNACKERS, ONDIEPE GRAVERS EN DIEPGRAVERS: DE ARCHEOLOOG ALS VERHALENVERTELLER Harrie Wolters	17
BEELDVORMING OVER ARCHEOLOGIE, BEELDVORMING BIJ ARCHEOLOGEN Jana Esther Fries	27
JE KUNT ALLEEN VOORUIT ROEIEN DOOR ACHTERUIT TE KIJKEN. PLEIDOOI VOOR MEER POLITIEK IN DE ARCHEOLOGIE EN MEER ARCHEOLOGIE IN DE POLITIEK Sandra Beckerman	37
HET MUSEUM OP DE SNIJTAFEL: DE ARCHEOLOGIETENTOONSTELLING ONDERZOCHT Bastiaan Steffens	45
INCLUSIEVE ARCHEOLOGIE: MODEWOORD OF STREEKPRODUCT? Alexander Zagkotsis	55
IN DE KRANT. HOE VINDEN ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN HUN WEG NAAR DE SAMENLEVING? Joke Geelhoed-Oosterhuis	63
BEHOUD IN SITU, OF WAT DOEN WE ALS ALLES OP IS? Froukje Veenman	73
EEN ODE AAN DE STUDIE NAAR HET VERLEDEN Fardau Mulder	83
BEELDVORMING OVER NEDERLANDSE KASTELEN VANUIT DE LUCHT Diana Spiekhout	91

ISOTOPEN IN DE ARCHEOLOGIE – VERLEDEN, HEDEN EN TOEKOMST Michael Dee & Hans van der Plicht	101
HONDERD JAAR ARCHEOZOÖLOGIE IN GRONINGEN Youri van den Hurk, Nathalie Ø. Brusgaard, Jolijn Erven, Francesca G. Slim, Dimitris Filioglou, Safoora Kamjan, Willemien de Kock, Rachel M. Winter & Canan Çakırlar	107
VAN TRADITIONELE ARCHEOLOGIE NAAR ECOLOGISCHE ARCHEOLOGIE: TERUGBLIK EN VOORUITBLIK IN EEN JUBILEUMJAAR René Cappers, Merit Hondelink & Mans Schepers	119
ONTWIKKELINGEN IN DE MEDITERRANE LANDSCHAPSARCHEOLOGIE AAN HET GIA. WAAR KOMEN WE VANDAAN EN WAAR GAAN WE NAARTOE? Peter Attema	125
<i>PRONKJEWAILS</i> IN VERRE OORDEN: GRONINGS ONDERZOEK NAAR DE DOOD IN HET OOSTELIJK MIDDELLANDSE ZEEGEBIED Sofia Voutsaki, Tamara M. Dijkstra, Olivia A. Jones, Lidewijde de Jong, Vana Kalenderian, Paula Kalkman, Eleni Milka, Eleni Panagiotopoulou, Iris Rom, Caroline van Toor, Paraskevi Tritsaroli, Theofania Tsempera & Chryssa Vergidou	135
HOE EEN INHEEMS PERSPECTIEF DE ARCHEOLOGISCHE INTERPRETATIE KAN VERBREDEN Sean P.A. Desjardins & Sarah M. Hazell	145
KOUDE VERRASSINGEN. ONTWIKKELINGEN EN TOEKOMSTIGE MOGELIJKHEDEN IN DE ARCHEOLOGIE IN HET POOLGEBIED Louwrens Hacquebord	153
VAN SCHEEPSHOUT TOT DIGITALE WRAKKEN. EEN REFLECTIE OP DE ONTWIKKELING EN TOEKOMST VAN DE MARITIEME ARCHEOLOGIE IN NEDERLAND Yftinus van Popta	165
OP DE SCHOUDERS VAN REUZEN. DE ARCHEOLOGIE VAN NOORDWEST-EUROPA Daan Raemaekers, Stijn Arnoldussen, Johan Nicolay & Hans Peeters	175

Voorwoord

In 2020 vierde het Groninger Instituut voor Archeologie zijn eeuwfeest. De keuze voor dat jaar was tot op zekere hoogte arbitrair. In 1920 werd het Biologisch-Archeologisch Instituut gesticht en dat moment is te beschouwen als formeel beginpunt van de archeologie aan de Groninger universiteit. We hadden echter ook de aanstelling van Van Giffen (1917) of de betrekking van het gebouw aan de Poststraat (1922) als beginpunt kunnen nemen. Bovendien kent de archeologie aan de RUG een langere geschiedenis. C.W. Vollgraff was vanaf 1908 hoogleraar Griekse taal- en letterkunde en voerde opgravingen uit in Griekenland, en later ook op het Domplein in Utrecht. Hoe dan ook viel de keuze dus op 2020.

Achteraf bleek 2020 een bijzonder jaar voor een eeuwfeest. Door de coronapandemie waren vanaf half maart alleen digitale activiteiten mogelijk. Gelukkig konden desondanks best veel van onze plannen doorgaan. In januari hebben we met alle medewerkers ontbeten en was er een cursus voor amateur-archeologen, georganiseerd samen met de AWN-Noord en onze studievereniging Bachur. Daarnaast opende de tentoonstelling *Dig it all* in het Universiteitsmuseum - zelfs digitaler dan voorzien. De tentoonstelling was het resultaat van de samenwerking van onze masterstudenten, de geodienst en CIT-afdeling van de RUG en de gemeente Groningen. Bovendien zijn sinds de zomer van 2020 alle uitgaven van *Paleo-aktueel* en *Palaeohistoria* gratis te downloaden!

Bij een eeuwfeest ligt het voor de hand om terug te kijken. Om die reden is gewerkt aan een fotogeschiedenis van het GIA. Deze zal in 2021 als publicatie verschijnen. Maar daarnaast is het een mooi moment om juist de blik vooruit te richten. Dat was de opdracht die de schrijvers in deze bijzondere uitgave van *Paleo-aktueel* meekregen. In ons jubeljaar nodigden we studenten en staf van de opleiding archeologie van de RUG en maatschappelijke partners in binnen- en buitenland uit om te reflecteren op ons vakgebied en zo richting te geven aan de toekomst van de archeologie. Wat is archeologie in 2020? Welke ontwikkelingen in de wetenschap, de politiek of maatschappij zijn er? En wat moeten of kunnen we hiermee? Wat betekenen deze ontwikkelingen voor onze opleiding en ons onderzoek?

Deze bloemlezing vormt een mooie afsluiting van ons eeuwfeest, een brede kennismaking met het huidige GIA en geeft richting aan onze toekomst. Wij willen het belang van archeologie voor de huidige maatschappij benadrukken, met inzichten over bijvoorbeeld culturele identiteit, migratie en leven met zeespiegelstijging. Wij delen kennis en staan open voor het gesprek met onze maatschappelijke partners. We staan in de maatschappij. Dat betekent bijvoorbeeld dat onze laboratoria ook door externe partijen gebruikt kunnen worden. En we werken samen. Omdat wij vinden dat samenwerking alle partijen versterkt en omdat we zo het belang van archeologie kunnen versterken. Deze bundel geeft van al deze zaken goede voorbeelden.

Daan Raemaekers,
directeur van het Groninger Instituut voor Archeologie

Behoud in situ, of wat doen we als alles op is?

Froukje Veenman¹

Het archeologisch bodemarchief groeit niet aan. Sterker nog, we putten onze voorraad uit. Terwijl we nog hopen om onze ecologische voetafdruk te verkleinen en de aarde niet verder uit te putten, wordt onze archeologische voetafdruk groter en groter. We brengen de archeologie in kaart, sporen op, graven op, heel soms beschermen we nieuw gevonden sites zelfs in situ, maar uiteindelijk wordt het intacte bodemarchief steeds kleiner. Wellicht is het over 30 jaar beperkt tot de meest waardevolle terreinen, een soort archeologische reservaten, die met een beetje geluk ook in gebruik zijn als natuur of recreatierruimte. Verder opgraven is verboden. En dan?

Een toekomstbeeld

Het is donderdagochtend 21 mei 2054.² Vandaag vindt de jaarlijkse excursie van de Vereniging voor Terpenonderzoek plaats. Sinds de vereniging zich in 2032 aansloot bij Stichting Natuurmonumenten heeft ze al anderhalf miljoen nieuwe leden heeft mogen verwelkomen. Het reisdoel van vandaag is hetzelfde als dat van deze vereniging 130 jaar geleden, namelijk Archeologisch Monumentaal Reservaat (AMR) Ezinge (fig. 1). De tocht gaat dwars door het al eerder aangewezen natuurreservaat Middag-Humsterland. Er is voor vandaag speciaal een evenementenvergunning verleend, zodat de tocht op ouderwetse wijze kan plaatsvinden over oude asfaltwegen, met de elektrische fiets. Onderweg drinkt het gezelschap koffie in een van de monumentale en indrukwekkende boerderijen met megaschuur, groot geworden rond de eeuwwisseling. Deze agrarische bedrijven werden uitgebreid in de laatste decennia dat er nog volop geboerd

mocht worden, maar gaandeweg de 21ste eeuw is minstens de helft verlaten omdat nogal wat boeren warm (en later ijskoud) werden gesaneerd sinds de invoering van de Wet Klaver in 2032. Veel vrijkomende boerderijen met megaschuren en -stallen werden in de jaren erna gesloopt, soms werd de landbouwgrond bij een ander bedrijf gevoegd. Een aantal werd gespaard vanwege het monumentale karakter en wacht nu op herbestemming. Men laat zich hier onder het genot van een kopje cichoreikoffie voorlichten bij een fraai exemplaar van een gigantische bewaarloods voor pootaardappelen, gelegen te midden van de bij- en vlindervriendelijke bloemenzeeën tussen de nog resterende akkerlanden. Historie en ecologie laten zich prima verenigen, heeft Museum Wierdenland laten zien. Het museum heeft een aantal terpen³, waaronder deze, aangekocht en beschermt en exploiteert ze. In Ezinge zelf wacht het reisgezelschap straks een spannende ervaring.

De Rijksuniversiteit Groningen, het GIA, opvolger van het BAI dat van oudsher sterk verbonden is met dit terp- of wierdendorp, heeft toestemming gekregen om een echte, fysieke opgraving uit te voeren. Het gebouwtje van de ijsvereniging wordt namelijk afgebroken. Nadat er al meer dan 35 jaar geen schaatsevenementen georganiseerd konden worden op de voormalige naastgelegen schaatsbaan, tegenwoordig ecologisch plas- en drasmoeras, heeft het zijn functie verloren en komt er schaarse bouwruimte vrij. Uiteraard is er eerste een hele rits van niet-verstorende bodemonderzoeken aan voorafgegaan. Er wordt niet zomaar meer een schep in het zwaar beschermde archeologisch bodemarchief gestoken. Er is zeker zeven jaar naar dit project toegewerkt. Immers,

Fig. 1. Het Archeologisch Monumentaal Reservaat (AMR) Ezinge met bebouwing, gezien vanuit het westen (foto W. Dijkstra).

alles wat je echt opgraaft, is voor altijd weg. Het moet zeker achttien jaar geleden zijn dat een dergelijk gravend onderzoek in het Noorden voor het laatst werd uitgevoerd. Veel archeologiestudenten zijn sinds die tijd afgestudeerd met alleen digitale opgravingservaring. Er zijn zelfs leden bij deze excursie aanwezig die nog nooit een fysiek onderzoek in het echt hebben gezien, laat staan eraan hebben meegewerkt.

De excursieleider legt nogmaals uit hoe bijzonder het onderzoek is: de Nieuwe Erfgoedwet Inclusief (vastgesteld in 2031) stoelt nog steeds

op de principes van haar voorgangers van 1988 (de eerste Monumentenwet in Nederland) en 2007 (implementatie van het Verdrag van Valletta). Zo rond de eeuwwisseling gold al de gedachte: het archeologisch bodemarchief is eindig. De geest van de wet was in die beginjaren dan ook 'behoud zoveel mogelijk in de grond', oftewel: in situ bewaren heeft in beginsel altijd de voorkeur. Men beseftte eind 20ste eeuw dat het bodemarchief niet aangroeide en feitelijk een fossiele voorraad betrof. Want hoewel de Tweede Wereldoorlogarcheologie en de

industriële archeologie nog iets aan het bodemarchief toevoegden, was de totale voorraad na diezelfde Tweede Wereldoorlog er immers al rap op achteruitgegaan. We moesten dus zuinig zijn en zoveel mogelijk in de bodem behouden. Maar, vat de excursieleider samen, deze zogeheten Maltawetgeving had toen echter een hele andere uitwerking dan beoogd. Want toen begin 21ste eeuw de archeologische wettelijke bepalingen eindelijk vastgelegd werden, begon gek genoeg het grote ‘archeologisch ruimen’ pas goed.

Archeologische bedrijven schoten als paddenstoelen uit de grond. Al bestaande ingenieursbureaus zetten een archeologische afdeling op. Stichtingen werden bv’s. Ook universiteiten begaven zich op de commerciële markt. De kreet ‘vermarkten’, soms verpakt als ‘valoriseren’, was vanaf dat moment tientallen jaren niet van de lucht. Eigenlijk was dat eerste kwart van de 21ste eeuw heel gek: het leek wel of er zoveel mogelijk geld verdiend moest worden aan archeologisch onderzoek, dat bovendien zo goedkoop mogelijk moest plaatsvinden. Het was net of er zoveel mogelijk rapporten geproduceerd moesten worden die met een minimum aan informatie een maximum aan vrijstellingsplicht voor een felbegeerde vergunning opleverden. Het leek wel of we onze eigen archeologische voorraad zo snel mogelijk moesten wegruimen, en wel zo goedkoop mogelijk.

Een gepensioneerd archeoloog in het gezelschap bevestigt deze analyse. “Ja hoor, dat klopt. De meeste archeologische rapporten die ik op het bureau kreeg, hadden weinig om het lijf. Een hoop advies. Of zogenaamd onderzoek naar advies. Of onderzoek naar een verwachting. Of een vaststelling van een bijstelling van een archeologische verwachting. Naarmate de 21ste eeuw vorderde nam het aandeel veldwerk in de rapporten snel af en het aandeel onderzoek naar wat iemand anders ooit gezegd had, de ‘papierene archeologie’, toe. Want daar werd het geld mee verdiend, met archeologie had het eigenlijk niet zoveel meer te maken. We waren een echte markt geworden, met handel in papier. Achteraf vraag ik me weleens af

hoe we er überhaupt bij kwamen om vanachter een bureau iets te zeggen over iets dat je alleen ter plaatse en fysiek kunt vaststellen.”

Deze cynische dame wordt onderbroken door een reisgenoot met grijze krullen die lang bij de voormalige provincie Fryslân heeft gewerkt. “Nou ja, er gebeurde ook weleens wat echts. Bedrijven voerden steeds minder opgravingen uit en er werd een hoop documenten geproduceerd, dat is waar. Maar bij veel archeologen zat het hart nog wel op de goede plek, misschien juist wel bij de archeologische bedrijven. Ik herinner me bijvoorbeeld een opgraving, helemaal super, waar men na werktijd gewoon doorwerkte. Even de sleutel van het hek bij de uitvoerder halen en huppekee. Niet omdat er dan een extra uur geschreven kon worden, maar omdat de dreigende regenbuien de informatie in het vlak dreigden te verspoelen. Kennis veiligstellen voor het verdwijnt. Willen weten wat er zit. Nog steeds hoor, zijn er archeologen die voor de inhoud gaan.”

“Maar”, vraagt een van de aanwezige promovendi, “dat is toch logisch, dat je dat wilt weten? Waarom stak de wet toen al in op behoud? Je wilt toch juist onderzoeken? Te weten komen hoe vroegere samenlevingen in elkaar zaten? Zo’n wettelijk uitgangspunt diende toch niet het archeologisch wetenschappelijk doel? We willen toch juist ontdekkén en op die manier werken aan de grenzen van het weten?”

Er wordt wat vertederd gelachen in de groep om deze naïeve jonge onderzoeker. Geduldig legt de excursieleider uit dat het behoudprincipe indertijd uit iets anders voortkwam dan het nu doet. “Nu is onze voorraad écht bijna op. Nu is bijna alles opgegraven, vrijgegeven of ongezien vernietigd, óf ligt onder strikte bescherming. Nu hebben we immers archeologische reservaten, zoals Ezinge, in totaal nog geen 0,05% van het grondgebied van Nederland. Nu snapt iederéén dat je niet meer zomaar iets mag vernietigen. Toen zat dat heel anders: het in situ bewaren en het daarmee samenhangende ‘de verstoorder betaalt’-principe kwam voornamelijk voort uit de wens

Fig. 2. Excursie van de Vereniging van Terpenonderzoek te Ezinge in 1924, onder leiding van Van Giffen (foto uit Kooi en van der Ploeg, 2014).

om de kosten voor onderzoek zoveel mogelijk op de groep af te wentelen waar het financiële vermogen zat, namelijk ontwikkelaars en vastgoedbezitters. Wilden die wat? Nou ja, dan moesten ze betalen, de archeologie is van ons allemaal, en zij tasten het toch aan, of niet dan? Zo genereerden we de middelen om onderzoek te doen. En het principe werkte wel, al vraten we natuurlijk wel onze eigen voorraad op. En toen alles op was, toen moesten we ons echt bezinnen.”

Archeologie en publiek

Het hierboven geschetste toekomstbeeld zou een van de uitkomsten kunnen zijn van ons huidige archeologisch bestel, dat gestoeld is op het principe ‘de verstoorder betaalt’. Hiermee kwam in Nederland een archeologische markt tot stand.

Er is uiteraard van alles aan te merken op de huidige Erfgoed- en Omgevingswetten en op het functioneren van die archeologische markt. Er wordt vaak geklaagd over de *race to the bottom* en het is bovendien pijnlijk om te zien dat de onze beroepsgroep het hoogst scoort in het staatje van slechtst betaalde academici (Ahn *et al.*, 2020).

Maar met dit stuk wil ik echter geen zuur betoog houden over hoe erg het allemaal wel niet is en hoe bijvoorbeeld bedrijven maar net over de minimalistische lat springen om het hoofd boven water te houden. Of schoppen tegen het feit dat de opdrachtgevers geen kwalitatief goed archeologisch product willen. Het archeologisch bestel heeft nu eenmaal tot deze markt geleid, leuk of niet. Maar goed of slecht archeologisch onderzoek,

Fig. 3. Voorbeeld van de informatieve bruine borden van de ANWB, eind twintigste eeuw. Dit bord deed bijna vijftig jaar dienst bij de terp Oostum.

punt van mijn betoog is dat we onze eigen archeologische voorraad op den duur opvreten.

Gelukkig is archeologie meer dan alleen een voorraad waar economisch gewin uit te halen is. We hebben echt een andere insteek dan bijvoorbeeld bodemonderzoeken die milieuvervuiling in kaart moeten brengen of saneren. Daar gaat ook een hoop geld in om, maar wij hebben tenminste daarbij nog een spannend verhaal te vertellen. Wij zijn leuk. Wij zijn aantrekkelijk voor het publiek, dat is geen nieuw gegeven. Nederland heeft het Verdrag van Faro nog niet geratificeerd, het verdrag van de Raad van Europa dat inzet op het actief delen van (erfgoed)verhalen met het publiek, maar de RCE heeft al wel een programma-Faro opgetuigd dat zich met het delen van en participeren van verhalen bezighoudt.

Overigens werkte deze gedachte ook al zonder het Verdrag van Faro. Ook een organisatie dichterbij dan Europa, zoals Marketing Groningen bijvoorbeeld ziet in hoe aantrekkelijk de archeologie is. Zij omarmde de afgelopen jaren dankbaar 'de verhalen van Groningen' en 'het verhaal van de plek'. Zo maakten zij van de Martinitoren een cultuurhistorische belevenis met behulp van archeologische vondsten. Verhalen geven namelijk eigenheid aan een plek en dat drijft overigens en passant ook de economische waarde op.

Archeologen zijn voor het vertellen van deze verhalen populair en veelgevraagd. Mensen geven graag geld uit aan belevenissen. Liever een kopje koffie in de schaduw van monumentale bomen op een historisch plekje dan een sloot koffie in een plastic beker op een anonieme parkeerplaats, toch?

Het betrekken van publiek bij erfgoed is niet nieuw. Sterker nog, het is een beproefd concept en het heeft in het verleden ook goed gewerkt. Het hierboven geschetste voorbeeld Ezinge kon zich bijvoorbeeld in de jaren 1920 al verheugen in publiciteit en excursies (fig. 2). Een organisatie als de ANWB plaatste vijftig jaar later bij verschillende wierden de bekende bruine borden, omdat "erfgoed sterk bijdraagt aan de beleving van een gebied".⁴ (fig. 3).

Met steun van vele particulieren en donateurs zijn er door de jaren heen fondsen opgezet voor archeologisch onderzoek en educatie die hele mooie dingen hebben gedaan en nog doen. We maken er dankbaar gebruik van. We vergeten niet dat de Vereniging van Terpenonderzoek met de financiële hulp van de industrieel W.A. Scholten in 1916 de eerste opgraving bij Wierhuizen mogelijk maakte. Maar archeologisch onderzoek, gravend of niet, zou daarnaast of eigenlijk vooral een wetenschappelijk doel moeten dienen.

Fig. 4. Enkele (verplichte) modules uit de toekomstige opleiding archeologie, toegesneden op een studie met weinig gravend onderzoek.

Module Opgraven in het opgraven

Je leert hoe nieuwe ontdekkingen te doen in al opgegraven materiaal. Een verplichte verdieping van het basisvak 'uitwerken van een opgraving'. Leerdoelen zijn om nieuwe zaken te ontdekken in oude opgravingen. De depots liggen vol met materiaal, met opgravingen die (deels) uitwerkt zijn. Daarbij hoef je je niet te beperken tot 1 vondstcomplex, juist het ontdekken van nieuwe patronen dwingt tot een brede blik. Vroeg voorbeeld van een dergelijk onderzoek is 'En dan in hun geheel'. De vondsten uit de opgravingen in de wierde Ezinge van Annet Nieuwhof.

Module 3D-ondergrond in praktijk

Na het basisvak 'werken met Z-waardes: het vervaardigen van 3D ondergronds verwachtingskaarten' kun je in deze module je digitale vaardigheden verdiepen door een complete opgraving in 3D te reconstrueren en geschikt te maken voor onderzoek en voor publicatie. Je 'vliegt' daarbij op dezelfde manier onder de grond door als in de al bekende modelmatige verwachtingskaarten, maar gedetailleerder en nauwkeuriger.

Module Opgraven en terugleggen

Je leert het zo min mogelijk verstrend uitvoeren van gravend archeologisch onderzoek. In deze module beginnen we met graven op de ouderwetse manier, maar het doel is het zoveel mogelijk terugplaatsen van de belangrijkste objecten (na 3D-scannen) en reconstrueren van sporen. Uiteraard blijft er aantasting van het bodemarchief met een dergelijk onderzoek, maar daar staat net kenniswinst tegenover. Daarbij komt dat de overvolle depots met hun dure klimaatkamers wat ontlast worden.

Module Stadsarcheologie 3.0

Vooral in de steden met middeleeuwse kernen bestaat nog de mogelijkheid om fysiek archeologisch onderzoek te verrichten. In deze niet-reservaten vol archeologische sporen en structuren wordt nog in de grond ingegrepen. In deze cursus worden de belangrijkste stadsarcheologische concepten, methoden en technieken geïntroduceerd, waarbij vooral de aansluiting van het gravend onderzoek op eerder onderzoek wordt belicht.

Ik hoop daarom dat we ons gaan realiseren dat de wetenschap niet afhankelijk zou moeten zijn van waar de markt om vraagt en dat we goed nadenken waar we zinvol archeologisch onderzoek doen dat publiek, maar zeker ook de wetenschap dient. En dat we beseffen dat het bedrijven van wetenschap op alle terreinen waar niet direct fors mee verdiend wordt, niet onzinnig is. Sterker nog, dat het juist broodnodig is dat dat gebeurt. Wetenschappelijk onderzoek in elke discipline, dus ook de archeologische, zou voor een groot deel moeten worden gefinancierd door de overheid, niet door voornamelijk bouwbedrijven, aandeelhouders en goedwillende particulieren, hoe

dankbaar we fondsen met hart voor de archeologische zaak ook moeten zijn.

Naar schatting is in 2030 al 90% van het Nederlandse bodemarchief vernietigd, geroerd of vrijgegeven. We moeten daarom echt zuinig omgaan met de voorraad, we moeten nog vaker nee zeggen tegen projectontwikkelaars en vastgoedmagnaten die willen ontwikkelen ten koste van het archeologisch bodemarchief. We moeten inzetten op kwalitatief hoogwaardig onderzoek waar het publiek kennis van kan nemen. Want dat blijft staan: de wetenschap, dus ook de archeologie, is van ons allemaal.

Maar zelfs als we weinig fysiek gaan opgraven, als archeologisch intacte vindplaatsen schaars zijn,

Fig. 5. Een aantal nieuwsgierige koeien, kijkend naar het uitzetten van een proefsleuf bij Ter Laan 31 te Bedum (foto W. Dijkstra).

valt er nog een hoop te leren en te ontdekken. Ook zonder opgraven is er een wereld te onderzoeken. Met een steeds schaarser wordend bodemarchief zouden universiteiten daarom hun onderzoeksmethoden moeten uitbreiden, hun studenten andere vaardigheden moeten bijbrengen, aanvullend op het opgraven. We kunnen met digitale technieken opgravingen bijvoorbeeld beter gaan reconstrueren, we hebben een verschrikkelijke berg met gegevens van onuitgewerkte opgravingen waar nog veel aan te onderzoeken is. Wat dat betreft is de recente publicatie *Ezinge Revisited* van Annet Nieuwhof een lichtend voorbeeld van nieuw onderzoek op basis van oude opgravingsgegevens. Als voorzet en vrijblijvende tip is in figuur 4 een nieuw curriculum weergegeven, alsof het uit de een toekomstige studiegids komt. Leid je studenten op in (nog) meer technieken dan het opgraven. Bereid ze voor op het scenario dat alles op is.

Epiloog. De aantrekkingskracht van de archeologie

Gelukkig mag de archeologie en het archeologisch onderzoek zich nog steeds in grote belangstelling verheugen. We zijn heel aaibaar bij het grote publiek. Afgezien van het saillante detail dat archeologie geld kost, hebben we eigenlijk niks te klagen over belangstelling voor het onderwerp zelf. Halve basisschoolklassen willen archeoloog worden, de mensen die Indiana Jones niet kennen moeten met een lampje worden gezocht. Waar zit hem dat in, wat maakt het onderwerp archeologie zo populair? Want als we dat niet verloochenen, moet het vak altijd kunnen overleven. Wat is onze aantrekkingskracht?

De aantrekkingskracht van de archeologie zit hem niet in het afvinken van procedures, het opstellen van regels, het uitgeven van geld. Ook niet in rapporten met een ringbandje die vele

miljoenen hebben gekost. Niet in in- en externe vetes (“hij zei iets gemeens over mijn vuistbijn!”), niet in certificeringseisen, niet in puntensystemen en registraties. De aantrekkingskracht van de archeologie zit ook niet in de Maltawetgeving, al heeft het bestel er in de 21ste eeuw wel toe geleid dat meer mensen dan ooit, sommigen met veel plezier, hun brood hebben verdiend in de archeologie. De aantrekkingskracht zit hem wel in de romantiek van de archeologie. Daarbij helpt het fysiek opgraven natuurlijk geweldig. Het graven van een proefsleuf in het ochtendlicht met dertig kijkende koeien op de achtergrond, zoals hier en daar nog gebeurt, is magisch (fig. 5). Maar de aantrekkingskracht zit hem ook in het aanstekelijk enthousiasme waarmee een archeoloog vertelt, en dat gebeurt gelukkig nog veel. En bovenal zit de aantrekkingskracht van ons vak in het vinden, het ontdekken. Niet voor niks is standaard de eerste vraag van omstanders: “Hebben jullie al wat gevonden?” Het is dezelfde aantrekkingskracht die metaaldetectorjongens en -meisjes drijft, dezelfde kracht die materiaalonderzoekers doet speuren naar mooie stukken in de voorraad. Het is het vinden en ontdekken in het onderzoek, het vinden van patronen in archeologische data.

Gelukkig is het vinden niet alleen afhankelijk van fysiek opgraven. De aantrekkingskracht van de archeologie is het ontdekken, ook in bibliotheken en archieven. Het is wetenschap, het is detectivewerk, het opsporen van zaken die we nog niet wisten. Dát moeten we doen als alles op is: blijven onderzoeken, blijven vertellen.

Niet alleen archeologen voelen trouwens die aantrekkingskracht. Er zijn er veel meer, in bijna alle bevolkingslagen en in allerlei beroepsgroepen. En vondsten doen daarbij dankbaar werk. Zelfs een geplaagde agrariër die het uitgraven van zijn mestkelder archeologisch moest laten

begeleiden en daarvoor flink moest betalen, wil weten waarom dat ene bot eigenlijk doorboord is. En passant vergeet hij nooit meer wat een glis is. Fysieke vondsten, we hebben er depots vol van, dus wat dat betreft zijn we gezegend. We moeten er alleen wel gebruik van blijven maken.

Hoe behouden en gebruiken we die aantrekkingskracht? Niet met de belofte de goedkoopste te zijn, niet met het zure machtswoord ‘dat moet nou eenmaal van de wet’. Wel met het blijven speuren, het blijven ontdekken en enthousiast blijven vertellen. We kunnen dat doen met het gedegen, enthousiast en vernieuwend opleiden van onze studenten, de archeologen die straks in de toekomst ons verleden blijven ontdekken. Misschien graven we minder op, misschien zijn we straks nog strikter met het beschermen van het bodemarchief, maar dat zal archeologen er nooit van weerhouden om te onderzoeken en te ontdekken.

Out of Archaeology

Even if we may still hope to decrease our ecological footprint in the years to come, our archaeological footprint has increased rapidly over the past years. We still discover, map and excavate archaeological sites and patterns, but at the same time our archaeological ‘stock’ will decrease dramatically. Maybe all that we will have left in the near future in the Netherlands will be restricted to some archaeological reserves, which will be strictly protected areas, with no possibilities for excavation. A picture of the future (2054) is outlined in this article. We have strived to reserve (preserve?) archaeological resources since 2007, but what was actually happening in the field in the first quarter of the 21st century? And what if we run out of archaeology?

Noten

1. Gemeente Groningen, Gedempte Zuiderdiep 98, Groningen, froukje.veenman@groningen.nl.
2. Alle personages en omstandigheden zijn louter aan de verbeeldingskracht van de auteur ontsproten. Mocht iemand zich in een personage of situatie herkennen, dan mag hij/zij zich prijzen met een levendige verbeelding.
3. Het onderscheid en daarmee de discussie over de juiste benaming met betrekking tot ‘terp’ of ‘wierde’ is weggefallen bij het herindelen van de provincies tot de grotere landsdelen in 2045. In ruil voor het overnemen van belangrijke Fryske woorden in de Nederlandse taal, waaronder natuurlijk ‘terp’, ging de voormalige provincie Fryslân akkoord met het vestigen van het bestuursgebouw van het noordelijke landsdeel ‘Ommelân’ in de stad Groningen.
4. De Algemene Nederlandse Wielrijdersbond (ANWB) werd opgericht in 1883 te Utrecht. Zij formuleerde in 1925 al de doelstelling om “hen die thans vele Nederlandse monumenten van kunst en cultuur achteloos en onwetend voorbijgaan, erop attent te maken”.

Literatuur

- Ahn, G., P. Bisschop, M. van Smoorenburg & J. Zwetsloot, 2020. *De arbeidsmarktpositie van academici vergeleken*. UWV Afdeling Arbeidsmarktinformatie en advies.
- Kooi, P. & K. van der Ploeg, 2014. *Ezinge, IJkpunt in de archeologie*. Groningen, Egbert Forsten Groningen.
- Steinebach, C., 2014. Bruine ANWB borden op monumenten blijven bestaan. *De Erfgoedstem Nieuwsbrief*.
- Studiegids Archeologie, 2054. Archeologische modules in 2054-2055. Groningen, University of Groningen Press.
- Nieuwhof, A. (red.), 2014. *En dan in hun geheel. De vondsten uit de opgravingen in de wierde Ezinge*. (= Jaarverslagen van de Vereniging van Terpenonderzoek 96). Groningen, Vereniging voor Terpenonderzoek.
- Nieuwhof, A., 2020. *Ezinge Revisited. The Ancient Roots of a Terp Settlement. Volume I. Excavation and Economy - Catalogue of Plans and Finds*. Groningen, University of Groningen & Barkhuis Publishing.
- De verhalen van Groningen*. Jaarverslag 2018. www.deverhalenvangroningen.nl.

